

RI CARTA RI XUTZ'IB'AJ RI SAN PABLO CHKE RI KOJONELAB' AJ GALACIA

Ri apóstol Pablo kuchap u tz'ib'axik jun carta chke ri qachalal kojonelab' aj Galacia

¹ In wa', ri Pablo, in apóstol. In jun chke ru taqo'n ri Jesucristo. Man in kojom tä kumal winaq, man in taqom tä kumal winaq, xane rumal ri Jesucristo, xuquje' rumal ri Dios qa Tat ri xk'astajisan ri Jesucristo chkixol ri käminaqib'. ² Ri in, wachi'l konojel ri qachalal ri e k'o wuk', kintz'ib'aj b'i wa' we wuj ri' chiwe ix, ix ri' ri qachalal kojonelab' ri ix k'o pa taq ri tinimit re Galacia. ³ Are ta b'a' ri Dios qa Tat, xuquje' ri Qajaw Jesucristo kutoq'ob'isaj i wäch, kub'ano chi kuxlan ri iwanima'. ⁴ Ri Qajaw Jesucristo xujach rib' rech käkämisax rumal qech chutojik ri qa mak, che qa torik pu q'ab' we uwächulew ri' re etzelal. Je' xub'an wa' rumal chi are wa' u rayib'al ri Dios qa Tat. ⁵ ¡Chnimarisax ta b'a' u q'ij ri Dios kämik, xuquje' pa taq ri q'ij ri junab' ri kepe na! Amén.

Rajwaxik chi xa jun u wäch ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio kätzijoxik

⁶ Sib'alaj kinkajmaj wa' chi chanim tajin kiya kan ri Dios, ri xixusik'ij rumal ri toq'ob' ri xub'an Cristo chqe, tajin k'u kitagej u tzijoxik jun “evangelio” chik ri jun chi wi. ⁷ Man kinb'ij taj chi qas tzij k'o chi jun qas “evangelio” chik, xane xa e k'o

jujun ri kixkisacho. E are' kākaj kākik'ex ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Cristo. ⁸ Pune ta ne jun chqe uj, we ne jun ángel ri kāpe chikaj ri kutzijoj chiwe jun evangelio chik ri man junam tä ruk' ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri qa tzijom uj chiwe, kāk'at ta na tzij puwi' rumal ri Dios chi kāk'äjisax u wäch ri are'. ⁹ Jas ri qa b'im nab'e, xuquje' kāmik kinb'ij chi jumul: We k'o jun kutzijoj jun evangelio chik chiwe ri man junam tä ruk' ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri ix kojoninaq wi, kāk'at na tzij puwi' rumal ri Dios chi kāk'äjisax u wäch ri are'.

¹⁰ ¿A are lo kwaj chi utz kinil wi kumal ri winaq chi je' kinb'ij wa? ¡Man are taj! Ri kwaj in are la' chi utz kinil wi rumal ri Dios. ¡We ta qas tzij wa' chi are kwaj chi nim kinil wi kumal ri winaq, man in tä b'a' jun qas patänil re ri Cristo!

Ri apóstol Pablo kutzijoj ri xub'ano aretaq xok che apóstol

¹¹ Chiwetamaj b'a', qachalal, chi ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri kintzijoj chiwe, man are tä ki chomanik winaq. ¹² Man xa tä jun winaq xyo'w wa' chwe, man xa tä xintijox che rumal jachin jun, xane are ri Jesucristo xq'alajisan wa' chnuwäch.

¹³ Ri ix i tom jas je' ri xinb'an pa ri nu k'aslemal nab'e kanoq, aretaq xintagej na ri e kojoninaq wi ri winaq aj Israel. Iwetam chi sib'alaj xinb'an k'äx chke ri winaq ri e rech ri Dios, e are k'u wa' ri qachalal kojonelab'. Are ta xwaj xinsach ki wäch. ¹⁴ Aretaq xintagej na ri e kojoninaq wi ri winaq aj Israel, ri in k'o na más nu no'j chrij wa' we kojonik ri' chkiwäch k'ia chke ri nu winaqil ri junam ki junab' wuk' pa taq ri q'ij ri'. Je ri',

rumal chi sib'alaj xinkoj nu chuq'ab' in chub'anik ri ki naq'atisam wi kib' ri nu mam ojer. ¹⁵ Are k'u ri Dios xinucha' tzaretaq mäjoq kil nu wäch, xinusik'ij chupatänixik rumal chi xutoq'ob'isaj nu wäch. ¹⁶ Aretaq xuchomaj chi utz je' kub'ano, xub'ano chi kinwetamaj u wäch ri u K'ojol pa wan-ima', rech kintzijoj ru Loq' Pixab' chrij ru tob'anik ri Are' chke ri nik'iaj winaq chik ri man e aj Israel taj. Aretaq je' xb'antaj wa', man xinta' tä u no'j jachin jun winaq chik. ¹⁷ Man xine' tä pa Jerusalén chuta'ik ki no'j ri xeb'ok che taq apóstoles nab'e chnuwäch in, xane chanim xine' pa Arabia, te k'u ri' xintzelej chi jumul pa ri tinimit Damasco.

¹⁸ Ok'owinaq chi oxib' junab', te k'u ri' xine' pa ri tinimit Jerusalén. Are chi' xinwetamaj u wäch ri Pedro, olajuj q'ij k'ut xink'oji na ruk' ri are'. ¹⁹ Man k'o tä k'u jun apóstol chik xinwil u wäch chila', xane xuwi ri Jacobo ru chaq' ri Qajaw Jesús.* ²⁰ Kinjikib'a' u b'ixik cho ri Dios chi ri tajin kintz'ib'aj b'i chiwe are ri qas tzij.

²¹ Aretaq xinel b'i pa Jerusalén, xine' pa taq ri juyub' re Siria xuquje' re Cilicia. ²² Man etamtal tä k'u nu wäch kumal ri qachalal kojonelab' che ri Cristo ri e k'o pa taq ri tinimit re Judea pa taq ri q'ij ri'. ²³ Ri e are' xuwi ki tom u tzijol: “Ri achi ri xub'an k'äx chqe nab'e, kämik kutzijoj ru Loq' Pixab' ri Dios chrij ri kojonik ri xraj xusach u wäch nab'e,” —xecha ri'. ²⁴ Xkiya k'u u q'ij ri Dios rumal wech in.

* **1:19** Ri Jacobo ri' are k'amal ki b'e ri qachalal kojonelab' pa Jerusalén.

2

Ri apóstol Pablo kák'ulax kumal ri nik'iaj apóstoles chik

¹ Ok'owinaq chi kajlajuj junab', te k'u ri' xine' chi jumul pa ri tinimit Jerusalén, wachi'l ri Bernabé. Xuquje' xink'am b'i ri Tito wuk'. ² Xine' pa Jerusalén rumal chi ri Dios xuk'ut chnuwäch chi rajwaxik kine' jela'. Chila' pa Jerusalén xeintz-ijob'ej ri k'amal taq ki b'e ri kojonelab' pa ki tukiel wi, xink'ut k'u ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chkiwäch jas ri kintzijo in chke ri nik'iaj winaq chik ri man e aj Israel taj. Je wa' xinb'ano rech käkilo chi man xaq tä loq' ri chak nu b'anom o ri kinb'an na chutzijoxik ru Loq' Pixab' ri Dios. ³ Utz b'a' xkita ri xinb'ij! Che ri Tito ri k'o wuk' man xkikoj tä ki chuq'ab' chub'ixik chi rajwaxik kok retal ri ojer trato che ru cuerpo, pune ri are' man aj Israel taj. ⁴ E k'o k'u jujun ri kaka'n che kib' chi e kojonelab' ri xaq chk'uyal xeb'ok chqaxol. Are ta xkaj chi xok retal ri ojer trato che ri Tito. Ri e are' xeb'ok chqaxol xaq che rilik jas kâqa'n uj, ri uj tzoqopital chi rumal ri Cristo pu q'ab' ri ojer Pixab'. Are k'u kâkaj chi kujq'ax chi jumul pu q'ab' wa'. ⁵ Man jub'iq' tä xqaya qib' pa sub'ik chke, rech ri ix kuya' kitajej ri Qas Tzij re ri Evangelio.

⁶ Ri tata'ib' k'amal taq ki b'e ri kojonelab' ri e k'o pa Jerusalén, man k'o tä jun tijonik chik ri xkiya chwe in. Ri e are', pune nimaq ki b'anik, man k'o tä we in chke. Ri Dios k'ut xaq junam keril wi konojel ri winaq. ⁷ Man k'o tä jun tijonik chik ri xkiya chwe, xane xkich'ob'o chi qas tzij yo'm pa nu q'ab' ru tzijoxik ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio

chke ri nik'iaj winaq chik ri man e aj Israel taj, je' jas ri Pedro yo'm pu q'ab' ru tzijoxik ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chke ri winaq aj Israel. ⁸ Are k'u ri Dios ri xtaqow b'i ri Pedro rech kok che apóstol chkixol ri winaq aj Israel, are ri Are' xintaqow b'i in xuquje' rech kinok che apóstol chkixol ri nik'iaj winaq chik ri man e aj Israel taj.

⁹ Ri Jacobo, ri Pedro, ri Juan, ri ki nimaqil ri qachalal kojonelab', aretaq xkich'ob'o chi gas tzij ri Dios u yo'm wa' pa nu q'ab' we chak ri' ri nim u b'anik, xkichap ri qa q'ab', ri in wachi'l ri Bernabé, chuk'utik chi kujkaj, xuquje' chuk'utik chi utz kákilo chi ri uj káqatzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chke ri nik'iaj winaq chik ri man e aj Israel taj. Are k'u ri e are' kákitzijoj na wa' we Evangelio ri' chke ri winaq aj Israel. ¹⁰ Xuwi xkib'ij chi rajwaxik kena'taj ri meb'a'ib' chqe. Are k'u wa' xuquje' ri nu kojom nu chuq'ab' chub'anik.

Ri apóstol Pablo kuyaj ri apóstol Pedro pa ri tinimit Antioquía

¹¹ Aretaq k'ut xopan ri Pedro pa Antioquía, xajwataj na chi xinyaj chkiwäch konojel rumal chi gas tzij man utz tä ri tajin kub'ano. ¹² Ri are' käwi' kuk' ri nik'iaj winaq chik ri man e aj Israel taj. Aretaq xeopan jujun winaq aj Israel ri e taqom b'i rumal ri Jacobo, ri apóstol Pedro xutas rib' chkij ri nik'iaj winaq, man xwi' tä chi kuk'. Je' xub'ano rumal chi xuxej rib' chkiwäch ri winaq aj Israel ri e naq'atalik chi kok retal ri ojer trato che ri ki cuerpo.* ¹³ Xuquje' ri nik'iaj kojonelab' chik aj

* **2:12** "Circuncisión": Chawila' ri Hechos 7:8, nota.

Israel xka'n ke ri xub'an ri Pedro, xaq kieb' chi ki wäch xka'no. Xuquje' ne ri Bernabé xuta ri xkib'ij, xub'an re ri xka'n ri e are'. ¹⁴ Aretaq k'ut xinwilo chi ri Pedro kuk' ri nik'iaj kojonelab' chik man qas tä utz kâka'no, chi man je' tä kâka'no jas ri kub'ij ri Qas Tzij re ri Evangelio, xinb'ij che ri Pedro chkiwäch konojel ri e k'olik: “We ri at, at ri' qas at jun winaq aj Israel, kab'an awe jas ri kâka'n ri nik'iaj winaq chik ri man e aj Israel taj, ri man je' taj jas ri kâka'n ri winaq aj Israel, ¿jas che kakoj a chuq'ab' chub'ixik chke ri nik'iaj winaq chik chi kâka'n ke jas ri e naq'atal wi ri winaq aj Israel?” — xincha che.

Waral kâqil wi chi ri winaq aj Israel kâkiriq na ru tob'anik ri Dios rumal ri kojoniq je' jas ri nik'iaj winaq chik

¹⁵ Ri uj, uj winaq aj Israel rumal chi je' qa b'anik wa' xil qa wäch. Ri uj, pune ta ne uj ajmakib', man uj ajmakib' taj je' jas ri nik'iaj winaq chik ri man e aj Israel taj ri kepe pa nik'iaj tinimit chik.

¹⁶ Pune ta ne je ri', qetam chi jun winaq man jikom tä ri ranima' ri' cho ri Dios rumal ru b'anik ri kub'ij ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés, xane xuwi kâjikomataj ri ranima' rumal chi kâkojon che ri Jesucristo. Rumal ri' ri uj xuquje' uj kojoniq che ri Jesucristo rech kâjikomataj ri qanima' cho ri Dios xa rumal chi uj kojoniq che ri Cristo, man rumal tä ru b'anik ri kub'ij ri Pixab'. Man k'o tä k'u jun winaq ri kâjikomataj ri ranima' cho ri Dios rumal ru b'anik ri kub'ij ri Pixab'.

¹⁷ We k'u aretaq kâqaj chi kâjikomataj ri qanima' cho ri Dios rumal ri Cristo, kel k'u chi saq chi ri uj, uj ajmakib', ¿a kel kub'ij lo ri' chi ri Cristo are

käb'anow ajmakib' chqe? ¡Man je' tä k'u ri!' 18 We k'u ri in kinyak chi loq jumul ri tijonik ri xinsach u wäch, keintijoj chi jumul ri winaq che, mak ri' ri kinb'ano. 19 Ri in k'ut, je' ta ne in käminaq chik chuwäch ri u Pixab' ri Moisés. ¡Tzare ri Pixab' xinkämisanik! Je' xink'ulmaj rech qas kink'asi na chupatänixik ri Dios. 20 Je' ta ne in käminaq chik, in ripil cho ri cruz junam ruk' ri Cristo. We je ri', man in tä chik in k'aslik, xane are ri Cristo k'asal chi pa ri wanima'. Ri nu k'aslemal kämik cho we uwächulew, are wa' ri k'aslemal ri xinriqo rumal chi xinkojon che ri Cristo ru K'ojol ri Dios, ri xinraj, ri xujach rib' pa ri kämikal rumal wech. 21 Ri in sib'alaj nim kinwil wi chi ri Dios xutoq'ob'isaj qa wäch. Qas tzij man kwaj taj kinwetzelay wa'. We ta kuya' käjikomataj ri qanima' cho ri Dios rumal ru b'anik ri kub'ij ri Pixab', xaq ta b'a' loq' ri' xkämisax ri Cristo.

3

Xuwi rumal chi kujkojonik k'o ri Loq'alaj Espiritu rech ri Dios pa qanima'

1 Ri ix, ix aj Galacia, ¡sib'alaj man kita tä tzij! ¿Jachin lo ri xub'an sub'unik chiwe, ri xixsub'uwik rech man kinimaj tä ri Qas Tzij? Aretaq xqatz-ijoj ru Loq' Pixab' ri Dios chiwe, qas utz xqa'n chuq'alajisaxik wa' chiwäch jas ri xub'an ri Jesu-cristo, jas ri xkämisax ri Are' cho ri cruz. 2 Xuwi b'a' kwaj chi kib'ij chwe: ¿A k'o ri Loq'alaj Espiritu pa iwanima' rumal ru b'anik ri kub'ij ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés? ¡Man je' tä ri!' ¿A mat rumal chi xikoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri xito? ¡Je', je ri!' 3 ¿A are k'u kichomaj u k'isik

xaq ruk' ri i chuq'ab' ix ri xichaplej u b'anik ruk' ru chuq'ab' ri Loq'alaj Espíritu? ¡Sib'alaj b'a' man kok tä tzij ri' pa i jolom! ⁴ ¿A xaq loq' i ch'ijom k'ia k'äxk'ol pa ri i k'aslemal? Kwaj b'a' chi qas tzij k'o u patän wa' chiwe. ⁵ Aretaq ri Dios kuya ri Loq'alaj Espíritu chiwe xuquje' kub'an taq kajmab'al chixol, ¿jas che je' kub'an wa'? Man kub'an tä ri' xa rumal chi kib'ano jas ri kub'ij ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés, xane rumal chi kita ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, xuquje' kikojo.

⁶ Ri qa mam Abraham xkojon che ri Dios, rumal k'u ri' xq'alajisax rumal ri Dios chi jikom ranima' ri are'. ⁷ Qas rajwaxik b'a' chi kiwetamaj chi ri qas ralk'ual ri qa mam Abraham, e are' wa' konojel ri kekojonik. ⁸ Chupam ru Loq' Pixab' ri Dios ri Tz'ib'talik u b'im loq' ri Dios ojer chi kub'an na jikom che ri kanima' ri nik'iaj winaq chik ri man e aj Israel taj we kekojonik. Rumal ri' xuya u b'ixik we utzalaj tzij ri' che ri qa mam Abraham: “Ronojel ki wäch winaq ri e k'o cho ruwächulew ketewchitaj na rumal awech,” –xcha che. ⁹ Ri qa mam Abraham xkojonik, xuriq k'u ru tewchib'al ri Dios. Xaq je ri' konojel ri kekojonik ketewchitaj na junam jas ri xb'an che ri are'.

¹⁰ Konojel ri ki jikib'am ki k'ux chrij ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés, käq'at na tzij wa' pa ki wi' rumal ri Dios chi käk'äjisax ki wäch. Tz'ib'tal k'u pa ru Loq' Pixab' ri Dios, kub'ij: “Jachin ri man kub'an tä ronojel ri tz'ib'tal chupam ri wuj re ri Pixab' amaq'el ronojel q'ij, käk'äjisax na u wäch wa',” –kächa'. ¹¹ Qas elinaq k'u chi saq chi man k'o tä jun winaq ri käjikomataj ri ranima' cho ri

Dios rumal ru b'anik ri kub'ij ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés. Kub'ij k'u pa ru Loq' Pixab' ri Dios ri Tz'ib'talik: “Ri winaq ri jikom ranima' cho ri Dios kuriq na ri k'aslemal ri man k'o tä u k'isik rumal chi kákojonik,” —kácha ri'. ¹² Are k'u ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés man kub'ij taj chi rajwaxik kákojon jun, xane kub'ij: “Jachin ri kunimaj ronojel we Pixab' ri' kák'oji na ri' ru k'aslemal rumal wa',” —kácha'.

¹³ Ri Cristo xujutoro, xujuto' rech man kuya' taj káq'at tzij pa qa wi' chi kák'ájisax qa wäch xa rumal rech ri Pixab'. Ri Are' xuriq wa' we k'äx ri' rumal qech uj. Tz'ib'tal k'u pa ru Loq' Pixab' ri Dios, kub'ij: “Kák'ájisax na u wäch ronojel winaq ri káxekb'ax cho jun che',” —kácha'. ¹⁴ Je ri' xub'an ri Dios rech rumal ri Cristo Jesús káya'taj chke ri winaq ri man aj Israel taj ri tewchib'al ri xuchi'j ri Dios che ri qa mam Abraham. Je ri' rech qonojel ri kujkojonik kák'oji pa qanima' ri Loq'alaj Espíritu ri xuchi'j ri Dios.

Waral káqil wi ru jalb'em rib' ri Pixab' ruk' ri tewchib'al ri xuchi'j ri Dios

¹⁵ Qachalal, qesajmpe qa no'j chrij ri káka'n ri winaq: Aretaq jun winaq kub'an jun trato o jun testamento,* kutz'ib'aj kan ru b'i' chupam, man k'o tä k'u jun winaq chik ri kákowinik käturuwik, o kuya u wi'. ¹⁶ Je k'u ri' ri Dios xub'ij chi kutewchij na ri qa mam Abraham xuquje' jun rachalaxik ri kil na u wäch pa taq ri q'ij ri kepe na. Man kub'ij tä ru Loq' Pixab' ri Dios ri Tz'ib'talik: “Keutewchij

* **3:15** Pa ru Loq' Pixab' ri Dios xaq e junam ri kieb' tzij “trato” ruk' “testamento”.

na xuquje' ri rachalaxik ri kil na ki wäch," je' tä ne e k'ia ri tajin kub'ij, xane kub'ij: "Jun rachalaxik ri kil na u wäch," ri kel kub'ij wa' chi are "xa jun". Are k'u ri Cristo wa'. ¹⁷ Ri kwaj kinb'ij are wa': Ri Dios xub'an jun trato ruk' ri qa mam Abraham, xujikib'a k'u u b'ixik wa'. Rumal wa' ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés ri k'ä te xpe wa' ok'owinaq chi kiejeb' cientos ruk' juwinaq lajuj junab', man käkowin tä chusachik u wäch wa' we trato ri'. Man käkowin tä k'u wa' kub'ano chi mat k'o chi u patän ri xuchi'j loq ri Dios. ¹⁸ We ta je ri' ri kuya ri Dios chqe, Are kuya wa' xa rumal chi kujniman che ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés, man xa tä b'a' are rumal chi ri Dios xuchi'j loq wa'. Ri Dios k'ut xa rumal chi xuchi'j wa' che ri qa mam Abraham, Are xusipaj wa' che.

¹⁹ We je ri', ¿jas k'u u patän ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés? Are xyi' wa' chuk'utik ri ki mak ri winaq. Xuwi k'u k'o xupatänij wa' k'ä xpe na ri Cristo ri rachalaxik ri qa mam Abraham ri xb'ixik chi kil na u wäch rumal chi che ri Are' xyi' wi ri xuchi'j ri Dios. Ri Dios k'ut xtaqan chuya'ik ri Pixab' kumal ri ángeles pu q'ab' jun ri käch'aw pa ki wi' ri winaq ruk' ri Are'. Are wa' ri qa mam Moisés. ²⁰ Aretaq ri Dios k'o ri xuchi'j che ri qa mam Abraham, xaq xuwi che ri are' xub'ij wi wa'. Man k'o tä jun q'axal tzij xukojo, man k'o tä jun ángel, man k'o tä k'u jun winaq.†

Waral kâqil wi ru patän ri Pixab' ri xtz'ib'ax rumal ri qa mam Moisés

† 3:20 Kel kub'ij wa' chi nim na u b'anik ri xuchi'j ri Dios che ri mam Abraham chuwäch ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri mam Moisés.

²¹ ¿A kel lo kub'ij wa' chi ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés kuk'ulelaj ri xuchi'j loq ri Dios? ¿Man je' tä ri! We ta ri Pixab' ri xyi'k kākowinik kuya k'aslemal, te k'u ri' qas kājikomataj na ri' ri qanima' cho ri Dios rumal ru b'anik ri kub'ij ri Pixab'. ²² Are k'u ru Loq' Pixab' ri Dios ri Tz'ib'talik kub'ij chi konojel ri e k'o cho ruwächulew je' ta ne e tz'aptal pa che' xa rumal ri ki mak. (Kel kub'ij wa' chi e k'o pu q'ab' ri ki mak.) Je ri' rech ri winaq ri kekojon che ri Jesucristo kuya' kāyi' na chke ronojel ri xuchi'j ri Dios xa rumal ri ki kojonik.

²³ Aretaq mäja' käpe ri Jun ri kujkojon na che, je' ta ne chi uj tz'aptal pa che' rumal ri Pixab', qeye'm k'ut chi käpe ri Are', kuk'ut rib' chqawäch. ²⁴ Je ri' ri Pixab' are chajil qe petinaq loq chuk'amik qa b'e k'ä xpe na ri Cristo, rech aretaq kujkojon che ri Are' kājikomataj na ri qanima' cho ri Dios. ²⁵ Kämik k'ut rumal chi petinaq ri Jun ri kujkojon na che, ya man uj k'o tä chi pu q'ab' ri Pixab' ri chajil qe ri xuk'am qa b'e.

²⁶ Iwonojel k'ut, ix ralk'ual ri Dios rumal chi ix kojoninaq che ri Cristo Jesús. ²⁷ Iwonojel ri ix b'anom i gasna' rech xa ix jun chik ruk' ri Cristo, ch'uqtal k'u iwij rumal ri Are' je' jas ri kib'ano kich'uq iwib' ruk' ri i q'u'. ²⁸ Man nim tä u b'anik kämik we jun winaq are aj Israel, o are jun u wäch winaq chik, we kächakunik, k'o pu q'ab' jun u patrón o we ne man k'o tä u patrón. Man nim tä u b'anik we are achi o are ixoq, rumal chi iwonojel xa ix jun chik ruk' ri Cristo Jesús. ²⁹ We ri ix, ix rech ri Cristo, qas tzij b'a' ri' ix rachalaxik kan ri qa mam Abraham, kiwechb'ej k'u na ru b'im ri Dios

chi kuya na.

4

¹ Ri kwaj kinb'ij are wa': Aretaq ri ralk'ual jun winaq k'ä ak'al na, käyi' k'u kan rechb'al, xaq junam ri' ruk' jun chke ri patäninelab' ri e k'o pa ri ja, pune k'u are rajaw konojel ri jastaq. ² We ak'al ri', e k'o winaq ri kechajinik, ri xuquje' keilow ri jastaq re ri are' k'ä kel na pa ki q'ab' ri chajil taq re pa ri q'ij ru b'im kan ru tat ri ak'al. ³ Je k'u ri' ri uj xuquje'. Aretaq je' ta ne uj ak'alab', uj k'o pu q'ab' ri ki taqanik ri winaq ajuwächulew, jas ri xkichomaj ri e are'. ⁴ Aretaq k'ut xopan ri q'ij, ri Dios xutaq loq ru K'ojol ri xil u wäch rumal jun ixoq. Are ri Are' jun aj Israel xk'iyik, xunimaj k'u ri ki Pixab' ri winaq ri'. ⁵ Je ri' xub'ano rech ri uj, ri uj k'o pu q'ab' ri Pixab' ri', kujtzoqopitajik, kujok k'u che ralk'ual ri Dios.

⁶ Chuk'utik k'ut chi ix ralk'ual chi ri Dios, ri Are' xutaq loq ri Espíritu rech ri u K'ojol pa ri iwanima'. Ri Loq'alaj Espíritu ko kuraq u chi', kub'ij: “¡Abba!” ri kel kub'ij: “¡Nu Tat!” —kächa'. ⁷ Rumal k'u ri' ri ix, ix ralk'ual chi ri Dios, man xaq tä ix patäninel chik. Rumal chi ix ralk'ual ri Dios, ri Are' kuya na ri iwechb'al rumal ri Cristo.

Ri apóstol Pablo kok il chke ri kojonelab'

⁸ Ri ix nab'e kanoq aretaq man qas tä iwetam u wäch ri Dios, xa i kojom iwib' che ki patänixik taq tiox ri man qas e dios taj. ⁹ Are k'u ri kämik qas iwetam chi u wäch ri Dios, o ri jikom na u b'ixik are chi ri ix qas etamtal chi i wäch rumal ri Dios. ¿Jas k'u che kiwaj kixtzelej chi jumul ruk' ri ojer taq i chomanik ri man k'o tä ki patän, ri

man k'o tä käch'ak chkij? ¿Jas k'u che kiwaj kiya chi jumul iwib' chunimaxik ri ojer taq i chomanik, je' ta ne chi ix patänil taq ke? ¹⁰ Ri ix xaq are kib'an nimaq'ij, kichajij jujun taq q'ij, jujun taq ik', jujun taq ajilab'al, xuquje' jujun taq junab'. (Kichomaj chi are wa' kub'ano chi ix utz kixil wi rumal ri Dios.) ¹¹ Kinxej wib' we ne xaq loq' in chakuninaq chixol chutzijoxik ru Loq' Pixab' ri Dios.

¹² Qachalal, kixinb'ochi'j chi kib'an iwe jas ri nu b'anom in, miya k'u iwib' pu q'ab' ri Pixab'. Ri in xuquje' nu b'anom we jas ri ix (ri man ix aj Israel taj, man ix k'o tä k'u pu q'ab' ri Pixab'). Ri ix, man k'o tä jumul i b'anom k'äx chwe. ¹³ Ri ix k'ut iwetam chi xa rumal jun yab'il xinkanaj iwuk', xintzijoq ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chiwe nab'e mul. ¹⁴ Sib'alaj k'äx k'u ri yab'il ri xinriqo. Man ruk' tä k'u ri' chi k'o k'äx chwe xiwetzelay ta nu wäch, xinipaqchij ta apanoq. Xane xinik'ulaj je' ta ne in jun ángel rech ri Dios, je' ta ne chi in, in ri' ri Jesucristo. ¹⁵ ¿Jas xib'ano chi man k'o tä chik ri kikitomal ri xina' nab'e? Kuya' kinb'ij chi qas tzij xinwilo jas ri rutzil iwanima' chwe aretaq xink'oji iwuk'. We ta xixkowinik xiwesaj ta ri' ri i waq'äch, xiya ta ri' chwe che nu to'ik. ¹⁶ ¿A xa ta k'u xinb'an nu k'ulel chiwe rumal chi xinb'ij ri qas tzij?

¹⁷ E k'o jule' winaq ri je' ta ne sib'alaj kixkaj, man utzil tä k'ut ri kākaj chiwe. Are kākaj kixkitas chqij, rech ri ix ke' iwanima' kuk' ri e are'. ¹⁸ Utz k'ut aretaq e k'o ri kākaj kākā'n utzil chiwe ruk' ri rutzil kanima', man xuwi tä k'u aretaq in k'o iwuk', xane rajwaxik wa' amaq'el. ¹⁹ Ix, ri ix je' ta ne alaj taq walk'ual, jumul chik kinna' k'äx iwumal, je' jas ri k'äx ri kuriq jun yawab' ixoq. Kintaqej k'u na

u ch'ijik ri k'äx ri' rech je' kixel na jas ri Cristo, qas kâtaqan k'u na ri Are' pa iwanima'. ²⁰ Kwaj ta na chi in k'o iwuk' chanim ri' rech jun chi wi ri i ch'ab'exik kuya' kinb'ano. ¡Sib'alaj k'u kinok il rumal ri tajin kib'ano!

Ri kieb' u trato ri Dios kejunamax kuk' ri nan Sara rachi'l ri nan Agar ojer

²¹ Chib'ijmpe chwe, ix ri kiwaj kixk'oji pu q'ab' ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés, ¿a mat k'o jumul ri xok pa i jolom jas ri kub'ij ri Pixab' ri'? ²² Tz'ib'tal chupam chi ri qa mam Abraham xek'oji kieb' u k'ojol, jun ruk' ri ajik', ri ixoq ri u kojom che patänil re, ri jun chik ruk' ri qas rixoqil ri man xaq tä patänil re. ²³ Ri ral ala ri ajik' xil u wäch ri are' je' jas ri kil u wäch apachike ak'al. Are k'u ri ral ala ri qas rixoqil ri qa mam Abraham xil u wäch ri are' rech je' kelik jas ri xuchi'j loq ri Dios. ²⁴ Are k'u jun k'utb'al wa' chqawäch uj kämik. We kieb' ixoqib' ri' kinjunamaj kuk' kieb' trato. Ri nan Agar, ri ajik', kinjunamaj ruk' ri trato ri xub'an ri Dios ruk' ri qa mam Moisés puwi' ri nim juyub', Sinaí u b'i'. Ri winaq ri kil ki wäch chupam we trato ri', je' ta ne chi xa e kojom che patäninelab' jas ri nan Agar. ²⁵ Ri nan Agar kinjunamaj ruk' ri ojer trato ri xb'antaj chila' puwi' ri nim juyub' Sinaí ri k'o pa Arabia. Ri winaq ri e k'o pu q'ab' wa' we trato ri', e are je' jas ri ka'nom ri winaq aj Jerusalén kämik. Ri e are' kachi'l ri kalk'ual je' ta ne e kojom che patäninelab' rumal chi e k'o pu q'ab' ru Pixab' ri Moisés. ²⁶ Are k'u ri uj, uj ri' rech ri k'ak' Jerusalén ajchikaj, man uj k'o tä chi pu q'ab' ri ojer Pixab' ri'. Are k'u ri qas

qa tinimit wa'. ²⁷ Kub'ij k'u ru Loq' Pixab' ri Dios ri Tz'ib'talik:

Chatkikotoq, nan, at ri'
ri man katalk'ualan taj,
ri man k'o tä awal.

Sib'alaj chatkikotoq, ko karaq a chi'
rumal ri a kikotemal,
pune man k'o tä jumul a riqom
ri k'äx ri kuriq jun yawab' ixoq.

Je ri', rumal chi kek'iar na
ri ral ri ixoq ri xjach kanoq
chuwäch ri ixoq ri k'o rachajil,
—kächa ri tz'ib'tal kanoq.

²⁸ Je k'u ri', qachalal, je' jas ri qa mam Isaac ri xuchi'j ri Dios chi kil na u wäch, je ri' ri uj, uj ri' ri ralk'ual ri Dios rumal ri xuchi'j ri Are'. ²⁹ Je' jas ri xk'ulmataj ojer, ri ala ri xil u wäch je' jas ri kil u wäch apachike ak'al kub'an k'äx che ri jun ri xil u wäch rumal ru chuq'ab' ri Espíritu rech ri Dios. Are k'u je wa' tajin käk'ulmataj kämik. ³⁰ ¿Jas k'u kub'ij ru Loq' Pixab' ri Dios ri Tz'ib'talik? Kub'ij: “Chawesaj b'i ri ajik' ri kojom che patäninel rachi'l ri ral, rumal chi ri ral ri ixoq ajik' ri' man käyi' tä rechb'al junam ruk' ri ral ri ixoq ri qas k'o rachajil,” —kächa'. ³¹ Je ri', qachalal, man uj je' taj jas ri ral ri ixoq ajik' ri xaq kojom che patäninel, xane uj junam jas ri ral ri qas rixoqil ri qa mam Abraham ri man xaq tä patänil re.

5

Miya chi iwib' jumul pu q'ab' ri ojer Pixab' re ri qa mam Moisés

¹ Man uj k'o tä chi pu q'ab' ri ojer Pixab'. Ri Cristo k'ut Are xujesan pu q'ab' wa'. Chitajej b'a' ri u b'anom ri Jesucristo chiwe. Chiwila b'a' chi miya chi iwib' jumul chik pu q'ab' ri ojer Pixab' je' ta ne chi xaq ix kojom chik che patäninelab'.

² ¡Chitampe ri kinb'ij! In wa', ri Pablo, kintzijon iwuk'. Kinb'ij chiwe chi we ri ix kiya iwib' chi kok retal ri ojer trato che ri i cuerpo jas ri kaka'n ri winaq aj Israel, man k'o tä u patän ri' chi ix kojoninaq che ri Cristo. ³ Jumul chik kwaj kinb'ij chke konojel ri achijab', chi we kikiya kib' chi kok ri retal ri ojer trato chke, tzrajwaxik wi ri' kaka'n ronojel ri kub'ij ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés. ⁴ Ix ri kikojo chi rumal ru b'anik ri kub'ij ri Pixab' käjikomataj ri iwanima' cho ri Dios, i tasom chi iwib' chrij ri Cristo. I yo'm kan ri nimalaj u toq'ob' ri Dios. ⁵ Ri uj k'ut, rumal ri Loq'alaj Espíritu qa ku'b'am qa k'ux chi ri Dios kub'an na jikom che ri qanima' rumal chi uj kojoninaq che ri Cristo. ⁶ We k'u xa uj jun chik ruk' ri Cristo Jesús, man k'o tä u patän ri' we kákoj ri retal ri ojer trato che ri qa cuerpo o we man kákoj tä ri'. Ri k'o u patän are la' chi uj kojoninaq che ri Cristo. Are k'u wa' käb'anow chqe chi qas keqaj konojel ri winaq.

⁷ Ri ix utz i b'anom petinaq loq. ¿Jachin lo ri xkojow i k'ux rech man kinimaj tä chi ri qas tzij?

⁸ Man are tä ri Dios ri xb'anow wa' rumal chi are ri Are' ri xixusik'ij rech kixk'oji ruk'. ⁹ Iwetam k'ut chi “xa ruk' jub'iq' ch'äm käch'ämirisax juntir ri q'or re kaxlan wa, käwalij k'u u wäch,” —kächa'. (Je ri' xuquje' ri jub'iq' tijonik ri man utz taj kárezelaj na u wäch ronojel ri utzalaj tijonik.) ¹⁰ Ri in k'ut ku'l nu k'ux chrij ri Qajaw Jesús, chi ri ix man kik'ex tä

ri i chomanik. Are kák'ájisax k'u na u wäch rumal ri Dios jachin ri' ri tajin kub'ano chi käsach i k'ux, apachin ta ne ri are'.

¹¹ Ri in, qachalal, we ta xaq are tajin kintagej u tzijoxik chí rajwaxik kok ri retal ri ojer trato che ri ki cuerpo ri achijab', mat kätzükux u b'anik k'äx chwe in kumal ri winaq aj Israel. We ta je ri', mat tzel käkita ri winaq ri' ri u tzijoxik ru kämikal ri Cristo cho ri cruz. ¹² Jachin k'u taq ri käkikoj ki chuq'ab' chiwe rech kok ri retal ri ojer trato che ri i cuerpo, b'anom ta wi chi käkiqu'at apan ri ki cuerpo ri e are'.

¹³ Ri ix k'ut, qachalal, ix sik'im rech kixtzoqo-pitaj pu q'ab' ri ojer Pixab'. We je ri', xuwi b'a' michomaj chi kuya' kib'an ri xaq i rayib'al ix, xane chito'la iwib' rumal chi kiwaj iwib'. ¹⁴ Je ri', rumal chi ronojel ri kub'ij ri Pixab' kub'an tz'aqat wa' rumal we taqanik ri': "Chawaj ri awach winaq jas ri at kawaj awib'," —kächa'. ¹⁵ We k'u je' kib'ano jas ri kaka'n ri tz'i' xa käkiqu' kib', chiwila b'a' iwib' chi mik'is ne iwib' pa taq ri ch'oj.

Ri qa rayib'al ri man utz taj kuk'ulelaj u wäch ri Loq'alaj Espíritu

¹⁶ Ri kwaj kinb'ij in chiwe, are wa': Chiya che ri Loq'alaj Espíritu chi kätäqan ri Are' pa ri iwanima' rech man kib'an tä ri i rayib'al ri man utz taj.

¹⁷ Ri qa rayib'al ri man utz taj kuk'ulelaj u wäch ri Loq'alaj Espíritu rech ri Dios. Ri Loq'alaj Espíritu k'ut kuk'ulelaj u wäch ri qa rayib'al ri man utz taj. We kieb' ri' käkik'ulelaj kib'. Rumal ri' ri ix man kixkowin taj kib'ano jachike ri kiwaj. ¹⁸ We k'u are ri Loq'alaj Espíritu kätäqan pa ri iwanima', man ix

k'o tä ri' pu q'ab' ri Pixab' ri xutz'ib'aj ri qa mam Moisés.

¹⁹ Q'alaj ri käka'n ri winaq ri ki jachom kib' chub'anik xaq jas ri ki rayib'al ri e are'. Je' käka'no jas ri käka'n ri tz'i' ri xaq käkiriq kib', man k'o tä ki pixab'. Käka'n k'u ri etzelal ri sib'alaj äwas u b'anik cho ri Dios xuquje' chkiwäch ri winaq. Käka'n k'u ronojel u wäch ri man utz taj ri käkirayij, ri xa k'ixb'al u b'anik. ²⁰ Man xuwi tä wa', xane käkiq'ijilaj taq tiox, xuquje' käka'n itzinik. Käka'n ki k'ulel chb'il taq kib', amaq'el k'ut käkiyak taq ch'oj. K'äx käkina' chkij nik'iaj winaq chik, chanim käpe koyowal. Xuwi käkitzujukj ri kech ri e are', man käkichomaj tä ri kech nik'iaj chik. Man kuriq tä rib' ri ki chomanik, xane xaq käkitasala kib' chb'il taq kib'. ²¹ Xuquje' käkirayij ri kech nik'iaj winaq chik, kekämisanik, keq'ab'arik, käkiya u wi' ri käkitijo. Xuquje' k'o nik'iaj chik ri junam ruk' wa' ri käka'no. Kinb'ij chi k'u apan chiwe jas ri nu b'im kan nab'e, chi ri keb'anow wa' we ri' man keopan tä na ruk' ri Dios rech kâtaqan ri Are' pa ki wi'.

²² Are k'u ri Loq'alaj Espíritu kub'ano chi käqaj qib', chi qas kujkikotik, chi kuxlan na ri qanima', chi käqachajij paciencia, chi kujch'awik, käqa'n utzil chke nik'iaj, chi utz ri qa k'aslemal, chi jikom ri qanima', man xaq tä kieb' qa chomanik. ²³ Ri Loq'alaj Espíritu xuquje' kub'ano chi man käqanimarisaj tä qib', chi man käqa'n tä xa jas ri käqaj uj. Man k'o tä k'u jun pixab' ri kub'ij chi man kuya' taj keb'an wa' we ri'. ²⁴ Ri e rech ri Cristo, je' ta ne ki ripom cho ri cruz ronojel ri ki rayinik ri man utz taj, ronojel ri man utz taj ri kraj ri kanima'. ²⁵ We yo'm ri qa k'aslemal rumal ri

Loq'alaj Espíritu, qaya b'a' chi ri Are' kátaqan pa qa wi' pa ronojel ri káqa'no.

²⁶ Man kuya' taj káqanimarisaj qib', rumal chi we je ri' káqa'no, xa káqayak qoyowal chb'il taq qib'. Máqana' k'u k'áx chrij jun kojonel chik aretaq kuriq utzil pa ru k'aslemal.

6

Rajwaxik káqato'la qib' ri jun ruk' ri jun chik

¹ Qachalal, we k'o jun kojonel káriqtaj pa mak, ix ri' ri qas kátaqan ri Loq'alaj Espíritu pa ri iwanima', rajwaxik kito' wa' we kojonel ri' ruk' jun utzalaj iwanima' rech kub'an chi na ri qas utz pa ru k'aslemal. Aretaq kib'an wa', are minimarisaj b'a' iwib', xane china' pa iwanima' chi man nim tä i b'anik. Chiwila k'u iwib' chijujunal chi mixqaj ne ix pa mak xuquje'. ² Chito'la iwib' ri jun ruk' ri jun chik je' jas ri kub'an jun winaq kuto' ri rachi'l che ri reqa'n. We je' kib'an ix, kinimaj ri' ru Pixab' ri Cristo.

³ We k'o jun kuchomaj chi qas nim u b'anik, qetam chi man qas tzij tä k'u ri'. Ri winaq ri' xa tajin kusub' rib'. ⁴ Rumal ri' rajwaxik chi chiwila iwib' chijujunal jas ri i b'anom pa ri i k'aslemal. We i b'anom ri qas utz, te k'u ri' káku'b'i na i k'ux rumal ri i b'anom ix. Man are tä kiwilo jas ri ka'nom nik'iaj chik. ⁵ Chijujunal k'ut rajwaxik kich'oqob'ej ronojel ri kápe na pa ri i k'aslemal.

⁶ Ri tajin kätijox che ru Loq' Pixab' ri Dios, rajwaxik ri' kuya jub'iq' re jas ri k'o ruk', kub'an k'u ronojel u wäch utzil che ri tajin kuya ri tijonik.

⁷ Misub' iwib'! Ri Dios man kuya tä chke ri winaq chi xa káketz'b'ej u wäch ri Are'. Ronojel k'u ri kutik

jun winaq, käyak na ru wäch wa' rumal. ⁸ We jun winaq xa are kub'an ri etzelal ri k'o pa ri ranima', are je' ta ne ri tajin kutik jun itzel tiko'n ri man utz tä u wäch, kuyak k'u na ri' jun cosecha re kämikal. We k'u jun winaq are kub'ano jachike ri kraj ri Espíritu rech ri Dios, are je' ta ne chi tajin kutik jun utzalaj tiko'n ri'. Ri Loq'alaj Espíritu kub'ano chi kuyak na jun cosecha ri man käsach tä u wäch, are wa' ri k'aslemal ri man k'o tä u k'isik. ⁹ Mujkos b'a' chub'anik ri utzil. Kuriq k'u na jun q'ij ri käqayak na ru wäch ri qa'nom we man kāk'istaj tä qa k'ux ruk', käqaya k'u kan u b'anik wa'. ¹⁰ Rumal ri', joropa' mul ri kujkowinik, qa'na utzil chke konojel winaq, más k'u na chke ri qach taq kojonelab'.

Ri apóstol Pablo kuya ri k'isb'al u pixb'enik, xuquje' kuya rutzil ki wäch ri kojonelab'

¹¹ Chiwilampe ri nimaq taq tz'ib' ri kinb'ano aretaq kinkoj ri nu q'ab' in chutz'ib'axik wa' we tzij ri' chiwe. ¹² Konojel ri kākikoj ki chuq'ab' chiwe rech kok ri retal ri ojer trato che ri i cuerpo, kākā'n wa' xa rumal chi are kākaj chi utz keil wi kumal ri winaq, rech man k'o tä jun k'äx káb'an chke pune kākitzijoj ru kämikal ri Cristo cho ri cruz. ¹³ Xuquje' ne ri winaq ri kojom ri retal ri ojer trato che ri ki cuerpo, man kekowin taj kākā'n ronojel ri kub'ij ri Pixab'. Are xa kākaj chi kok ri retal ri ojer trato chiwe rech kākīnimarisaj kib' chiwij chub'ixik chi xekowinik xka'no chi xixniman che ri kākib'ij. ¹⁴ Are k'u ri in, man kwaj taj kīnimarisaj wib' xaq pa we wi, xane xuwi rumal ru kämikal ri Qajaw Jesucristo. Rumal k'u ru kämikal ri Are' cho ri cruz, je' ta ne kāmīnaq chi ruwächulew chwe in, xuquje'

ri in, je' ta ne in käminaq chik chuwäch ruwächulew.
¹⁵ We qas tzij xa uj jun chik ruk' ri Cristo Jesús, pune kojom retal ri ojer trato che ri qa cuerpo o man kojom taj, man are tä ri' ri nim u b'anik, xane ri qas nim u b'anik are we b'anom k'ak' taq winaq chqe rumal ri Dios. ¹⁶ Konojel b'a' ri käka'no jas ri kub'ij we taqanik ri', chub'an ta ri Dios chke chi kuxlan ri kanima', xuquje' chi kel ta u k'ux chke ri e are', xuquje' chke konojel ri qas e rech ri Are'.

¹⁷ Xuwi chi b'a' wa' we kämik, are k'u ri chuweq käb'ij man kwaj tä chik chi k'o jun kuya latz' chwe, o kub'an jun u wäch k'äx chwe, rumal chi ri yuk ri e k'o che ri nu cuerpo qas käkik'utu chi in patänil re ri Qajaw Jesús.

¹⁸ Qachalal, are ta b'a' ri Qajaw Jesucristo këtoq'ob'isan na i wäch ix nimalaj iwonojel. Amén.

Ru Loq' Pixab' Ri Dios
New Testament in K'iche' Cantel; quc (GT:quc:K'iche'),
new spelling

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: K'iche'

Dialect: Cantel

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in K'iche'

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses,

please contact the respective copyright owners.

2014-04-27

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 4 Mar 2023 from source files
dated 29 Jan 2022

a560dee0-689a-5ef3-ad95-4b31984022c0